

VALGJÄRVEST, KOHANIMEST JA SELLE HÄÄLDUSEST VALGJÄRVELASTE KEELEPRUUGIS¹

Kristiina Praakli, Pire Teras

Sissejuhatus

Ajaloolisel Vana-Võrumaal, tartu-võru kultuuriruumi piirialal, praeguse Põlva maakonna lääneservas paikneva Valgjärve küla eripärasest võru ja tartu keele sugemetega keelepruugist on avalikkusele pigem vähe teada. Enim on mainimist leidnud põliselanikele omane kohanime *Valgjärve* hääldamise viis, mis väljendub *l*-i tugevas palatalisatsioonis ehk peenenduses (vt nt KNR). Ainulaadset palatalisatsiooni on selgitatud vanast külanimest *Valgi* (**Valkeajärvi* > elanikud **Valkeat* > küla **Valkeiten* > `Val`gi) tuleneva *i*-mitmuse jäänukina: *i* mõjul *l* palataliseerus ning kandus eripärase hääldusnähtusena edasi ka Valgjärve hilisematesse nimekujudesse (Saar 2008: 107–108; KNR). Palataliseeritud *l* avaldub eeskätt kohanimede *Valgjärve* (küla) ja *Valgjärv* (veekogu) häälduses, hõlmamata muid *valg*-algulisi keelendeid (vrd nt omadussõna *valge*).

Artiklis arutleme esmalt palatalisatsiooni kujunemise põhjuste üle. Selleks võtame vaatluse alla kohanime *Valgjärve* kirjapanekud ja kirjajaliku esinemiskuju erinevate ajalooallikate näitel (nt ajaloolised kaardid, hingeloendid, Kanepi kihelkonna kirikuraamatud, trükimeedia). Seejärel analüüsime kohanime kohalikku hääldust. Töö teine eesmärk ongi välja selgitada, milles täpselt seisneb tugev palatalisatsioon, millele on varem tähelepanu juhitud. Selleks analüüsime hääldusnäiteid akustiliselt, et iseloomustada kohanime hääldusvariantides esineva palatalisatsiooni eripära. Mis iseloomustab palatalisatsiooni akustiliselt? Milline on palatalisatsiooni mõju ulatus? Milliseid kohanime hääldusvariante võib leida?

Artikli esimeses ja teises osas tutvustame Valgjärve küla, käsitledes selle ajaloolist kujunemist, ja võtame vaatluse alla kohanime kirjapanekud. Kolmandas osas anname ülevaate palatalisatsiooni senistest käsitlustest

¹ Autorid avaldavad suurt tänu Fred Pussile, Madis Arukasele ja Taavi Paele kaasamõtlemise ning väärtusliku tagasiside eest.

eesti ühiskeele ja lõunaeesti paikkondlike keelte näitel ning neljandas osas kirjeldame kohanime akustilise analüüsi tulemusi.² Artikkel kuulub ajaloolise sotsiolingvistika ning sotsiofoneetika valdkonda.

Karl Pajusalule mõeldes jätkab siinne artikkel lõunaeesti keelekujude uurimist, tutvustades pühendusteose lugejaskonnale ühe Kagu-Eesti küla näitel häälduse paikkondlikku varieerumist: kohanime *Valgjärve* häälduses esinevat palatalisatsiooni.

I Valgjärvest lähemalt

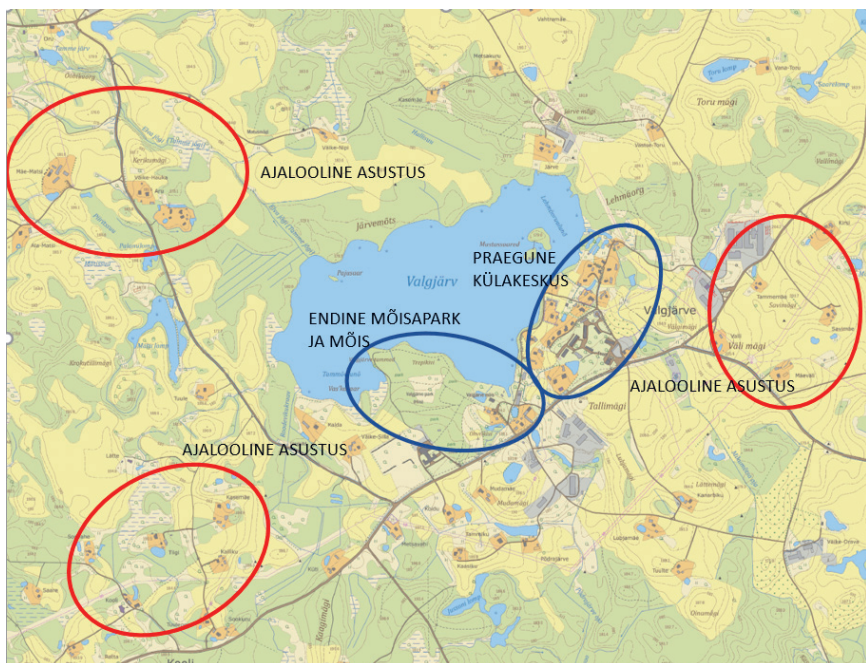
Valgjärve küla haldusterritoriaalne kuuluvus on selle elanikke eri aegadel ajalooliselt sidunud nii ümberkaudsete kihelkonnakeskustega (Otepää, Kambja, Kanepi) kui ka maakonnakeskustega (Tartu, Võru). Nõukogude periood sidus lähtuvalt rajoonilisest jaotusest Valgjärve rohkem ka Põlvaga (vt lähemalt Uuet 2002). Praeguse haldusjaotuse järgi kuulub u 180 elanikuga (REL 2021) küla Kanepi valla alla.

Valgjärve maastikuline omapära ilmneb Otepää kõrgustikule tüüpilises küngaste, järvede ning orgude vaheldumises, mida omakorda ilmes-tavad tihe teedevõrgustik ning hajali paiknevad talud. Friedebert Tuglas (1960: 37), kelle isa pidas naaberkülas Tammes mõned aastad kõrtsmiku-ametit, nägi kohalikku maastikku järgmiselt: „Ta [Tamme küla] esindab selle mägimaastiku tüüpilist ilu – oma küngaste, järvede ja metsatukka-dega, oma imeväärset looklevate joonte ning igal aastaajal vahelduva värvirikkusega. Sel kohal oli suur mõju mu loodusilu tunnetamisele.“

Valgjärve küla dominantseim maastikuelement ning maamärk on sama-nimeline järv, glatsiaalse tekkeviisiga järvedest Eestis üks suuremaid (Mäe-mets 1977: 147–148; 1989: 76–77), selle lõuna- ja kagukaldal paikneb põhiosa praegusest külakeskusest. Vanimatele nimtegevuse jälgedele Valg-järvel viitavad kivikalme järve põhjakaldal ning lohukivi endise mõisa-pargi servas.³ Ajalooliste kaartide (nt EAA.308.2.88; EAA.308.6.254)

² Olgu täpsustatud, et artikli esimese ja teise osa autor on Kristiina Praakli, kolmanda ja neljanda osa põhiautor on Pire Teras. Materjali ja meetodi osa ning kokkuvõtte oleme kirjutanud ühiselt.

³ Vt kultuurimälestiste register: <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument>; kivikalme nr 11608; kultuse- ja ohvrikivi nr 11611.

Joonis 1. Valgjärve endised asustuskeskused ning praegune külakeskus. Kaart: Taavi Pae

andmeil on varasem asustus hõlmanud praeguse Valgjärve-Tamme tee äärset ala Valgjärvest läänes (mõnes allikas viidatakse sellele kui Valge külale; nt EAA.567.2.666); Saverna-Krüüdneri suunas Väli mäge; Valgjärve mõisa kaugematest aladest praegust Pikareinu küla, Otepää suunas Hauka küla (vt kaart 1). Evar Saar (2015: 21–22) on oletanud, et kunagise külaasustuse on järvest eemale viinud Valgjärve lõunakaldale rajatud mõis. Järve lõuna- ja kagukallas (taas)asustati 1920. aastatel. Siiski pole selget külakeskust Valgjärvel olnud kuni samanimelise kolhoosi asutamise (1949) ning majandi keskasula välja arendamiseni, millega alustati 1960ndatel.

Kui Kanepi kihelkond 1675. a Valgjärve mõisniku Benedict Johann von Bergi algatusel loodi (Hupel 1782: 275–276), läks selle koosseisu ka varem Otepää kirikukihelkonna alla kuulunud Valgjärve piirkond. Vallanime *Valgjärve* (*Walgjärwe*) sai 1866. a moodustatud vald samanimeliselt mõisalt, mille saksakeelne nimi oli *Weißensee* (EAVR). Valgjärve mõisa viimane omanik kuni 1919. a maareformini oli Alfred von Müller, kes päris mõisa

oma isalt Woldemar von Müllerilt. Viimased viis aastakümnet oligi mõis von Müllerite omanduses.

Valgjärve mõisa endistele maadele hakkas asundus kujunema 1920. aastatel. Valgjärve mõisa omaaegne keskus ja lähikülade sõlmpunkt oli Valgjärve keskasulast paari kilomeetri kaugusel paiknev Kooli küla, kus asusid Valgjärve nime kandnud kool, Pikajärve rahvamaja (endine Valgjärve Põllumeeste Seltsi maja) koos raamatukogu ja pargiga, sidejaoskond, kauplused ning meierei. Kohalike elanike meenutuste järgi oli rahvamaja kui endise seltsielu keskme mahapõlemine (1957) märgilise tähtsusega Valgjärve küla edasisel kujunemisel. Olgu ka öeldud, et aastal 1959 elas sajakonna elanikuga Valgjärvel oluliselt vähem elanikke kui naaberkülades: Pikajärvel (338), Aiastes (177), Kooli (122) või Pikareinu (121) külas (Eesti NSV 1981: 141). Küllap täitis Valgjärve mõisast jäänud hoonekompleks ning hõredam asustus sobilikud tingimused majandile tarviliku taristu väljaehitamiseks. Suures osas endistele talumaade⁴ järve lõuna- ja kagukaldal rajati paarikümne aastaga majandi keskasula koos kõige selle juurde kuuluvaga: korrus- ja individuaalelamud kolhoositöötajatele ning muu taristu kolhoosi majandamiseks. Kolhoosi kontorgi paiknes esialgu Hädaoru talu eluhoones, hiljem renoveeriti selle tarbeks järve lõunakaldal Järvesalus aastakümneid tühjana seisnud Valgjärve mõisa peahoone, mida asuti taastama pärast Pikajärve rahvamaja põlemist.

Valgjärve kolhoos lõpetas tegevuse 1993, samanimeline põhikool suleti õpilaste vähesuse tõttu 2011. Valgjärvelaste lapsed, keda külas elab paarikümne ringis, käivad kooli kas Otepääle, Savernasse või Kanepisse. Laiem üldsus tunneb Valgjärvet samanimelise telemasti kaudu (see paikneb, tõsi küll, mõned kilomeetrid kirdes Pikareinu külas Saare mäel), kunsti- ja kirjandusringkond Tuglase, Märt Laarmani ning Konrad Mägi loomingu kaudu, spordiringkond aga Valgjärvelt võrsunud sporditegelaste (vt Sonn 2008) ja talisportlaste kaudu.

Suurema osa Valgjärvega seotud uuringuist ja ülevaadetest on kirja pannud loodusteadlased (nt Granö 1922/2022; Rumma jt 1926; Arold 2005). Omaette peatüki Valgjärve maastikuloos moodustavad 1970. ja 1980. aastatel toimunud maaparandustööd, mille käigus kujundati künklik moreenmaastik sobivamaks nõukogudeaegsele suurpõllumajandusele. Kuigi keele- ja ajaloolaseist uuringuist on Valgjärve pigem kõrvale

⁴ Vt Valgjärve skemaatilist kaarti (ERA.T-3.1a.1204).

jäänud või mainitud üksikute killukestena (nt Saar 2008, 2015; KNR), leidub küla kohta rohkesti käsikirjalisi koduloouuringuid (vt nt Salak *s. a.*⁵; Preem-Aspel 2007), enamik neist on valminud Valgjärve põhikoolis õpilasuuringute formaadis.

1959 jõudis Valgjärvele endisest Veriora vallast pärit ajaloolane ja koolidirektor Olev Toomet (1929–2009). Toomet algatas koos Kuimetsast pärit ning Valgjärvel kuus aastat emakeeleõpetajana töötanud Õie Allikaga (1933–1974) Valgjärve koolis koduloouurimise traditsiooni. Toometi ja Allika eestvedamisel jõudis mitu tööd (osalt Peeter Salaku omadki) trüki-kaante vahele (vt Allikas 1971; Toomet 1990). Hindamatu töö kohaliku kultuuripärandi talletamisel on teinud Ilse Aigro, Valgjärve raamatukogu juhataja ja endine õpetaja, kelle sulest on ilmunud maakonna- ja valla-lehtedes (Koit, Oma Vald, Kanepi Teataja) mitmeid kirjutisi. Toometi, osalt ka Valgjärve põhikooli hilisemad materjalid on üle antud mäluasutustele, mingi osa on ka eraarhiivides. Kõige kaugemale on Valgjärve kultuuriloo kirjapanekuga jõudnud kolhoosis arveametnikuna töötanud Peeter Salak (end. Laarman; 1898–1964), kelle mustandisse jäänud käsikiri ja fotokogu (vt Salak *s. a.*) anti pärast tema surma üle kirjandusmuuseumile. Salaku venna, graafik Märta Laarmani Valgjärve maastikust inspireeritud tööd illustreerivad mitmeid Tuglase tekste ja teoseid (vt nt Tuglas 1946).

Viimase kümnendi jooksul on Valgjärve kohapärandit aidanud talletada Tartu ülikooli arheoloogid (keskmes muistised) ning keele- ja kultuuriuurijad (kohapärimus, toidukultuur). Mõistagi on Valgjärve looduskauni kohana leidnud mainimist turismiteatmikes. Kohapealse eluolu mõistmiseks ja mõtestamiseks pakuvad väärtuslikke infokillukesi mitmed Valgjärve kandist tõukunud ilukirjandusteosed, eeskätt Oskar Kruusi „Aeg atra seada“ (1986) ning mälestusteosed (nt Tuglas 1960; Sonn 2008).

II Kohanime *Valgjärve* kirjalikest esinemiskujudest

Kohanime *Valgjärve* päritolu viib tagasi põlise külanime *Valgi* ning sellest tõukunud mõisanime variantide juurde, millest hiljemalt 18. sajandi keskpaigaks kujunes välja küla praegune liitkohanimi. Nii küla kui ka mõisa nimeandmismotiiv seondub samanimelise järvega. Selle, nagu ka teiste

⁵ Peeter Salaku käsikiri pärineb tõenäoliselt 1950. aastate lõpust.

Valg(e)järvede nime etümoloogiat on seostatud veekogu selliste looduslike omadustega nagu selgeveelisus, läbipaistvus ning hele liivapõhi (Metsvahi 2015: 575; vt ka Palander 2000; Rahkonen 2013).

Kohanimega pakub *Valgjärve* siiski mitmeid tõlgendusvõimalusi. Kui liitkohanime järelkomponendis pole järvele kui maastikuobjektile viitamises kahtlust, siis toponüümi esikomponendi *valg(e)* tähenduse üle võiks siiski mõtteid vahetada, isegi kui seos veekoguga näib olevat ilmne. Toponüümi *Valgjärve* esikomponent, läänemeresoome tüvi *valg(e)* (vrd vadjä *valkōa*, liivi *vālda*, soome *valkea*, vepsa *vauged*, isuri *valkia*) kannab lisaks värvinimetusele tähendusi '(küllaldaselt) valgust omav, valgusrikas, hele', vepsas ka 'selge' (EES). Samatüvelised ja sama tähendust kandvad on ka *valendama* ja *valk*. Merili Metsvahi (2015: 575) lisab ühe hüpoteesina verbi *valguma* tähenduses 'laskuma, alla tulema, vajuma', tuues paralleeli *valgjärvedega* seotud seletusmuistenditega.

Lisame edasisteks diskussioonideks veel paar mõtet. Nimelt on *Valgjärve* vanimatel kaartidel (nt EAA.308.2.88; EAA.308.6.254) piirkonna ühe vanima asustuspaigana mainitud Väli mäe. Väli mäe kõrval järve lähistel paikneb aga *Välgimägi*. Kuivõrd võiks *Välgimäe* etümoloogias peituda viide põlisele külanimele *Valgi* ning mis võiks sel juhul olla *välgi* tähendus? Kuivõrd on *Valgjärve* maastikulisest pildist tulenevalt põhjust seostada seda verbiga *välkmä* 'välkuma, särama, sätendama', või nagu on oletanud Peeter Päll, see võib viidata ka legendikule, heinamaale või põllule (vt KNR nimeartikkel *Välgi*). Samuti võib küsida, kuivõrd võib *välgi* puhul paralleele tuua soome adjektiiviga *välkeä* 'avar, lai; valge; hõre', mille puhul on osutatud, et see on sõna *valkea* eesvokaalne variant (SES).

Kui nüüd *Valgjärve* maastik silme ette manada, siis *Valgjärvele* mööda põlist *Saverna-Pilkuse* maanteed liikudes tõuseb Väli mäele looklev tee tasapisi ümbruskonna ühele kõrgemale mäele (u 205 m); taamal, mäest u 500 meetri kaugusel puudesalus asetsev *Valgjärv* näitabki end tulijale esmakordselt alles Väli mäelt. Kohanime baltisaksakeelsed nimekujud *witten-* (alamsks) ja *weißen-* (ülemsks) kannavad tähendussisu 'valge'.

Kirjalikud allikad näitavad *Valgjärve* küla ja mõisa puhul paljusid baltisaksa- ja eestipäraseid nimevariante. KNR-s on nimetatud *Wyttten sehe* (1553), *Wittensehe* (1582), *Walgi* (mõis ja küla, mõlemad 1582), *Walgri Moysa* ja *Walgikuella* (1628), *WalJerwe* (1638), *Walgiere mois* (1782), ent lisaks on registreeritud näiteks *Waljerwmoise* (1686; EAA.567.3.178:2); *Walgjerffwe Moiße* (1688; SRA), *Walgerm* (1680; Valck, vt Raid 2002:

104–105), *Walgieri M* (Mellin 1798), *Dorf Walge* (1804; EAA.567.2.666); *Dorf Walgikülla* (1866; Salak *s. a.*). Olgu ka öeldud, et kaks viimati mainitud allikat peavad maa-alal paiknevatele taludele viitavalt Valge külana silmas piirkonda Valgjärve-Tamme tee ääres.

Kohanime kirjapanekuis avaldubki suurim varieeruvus lõpukomponendis *-ger-/jer-* konsonantide *g* ja *j* märkimises (vrd nt *Waljerwmoise* ja *Walgermoise*). Kõigis nimekujudes peegeldub viide apellatiivile *järv*. Alvre (1985: 100) hinnangul võib osade nimevariantide järve tähistavas komponendis *-ge(r)-* kajastuda alamsaksa ortograafia, mille kohaselt tähistati *g*-ga eesvokaali ees asuvat häälikut *j* (vrd nt *Gerwa* 'Järva'). 1638. aasta revisjonis esineb kohanimi kujul *Waljerw-Waljerwe* (nimekujust puudub konsonant *g*), samas allikas selgitatakse ka mõisa nime päritolu: „... welche wegen der anstoszenden See Waljerwe genand wirdt“⁶ (Rev. 1638: Folio 1). Hupeli (1782: 274, 276) ülevaates Valgjärve mõisa kohta on kirja pandud järgmist: sks *Weißßenße*, eesti keeles *Walgiere mois* või *Walgejärv*, „soll sonst Walgermois geheißten haben.“⁷ *val(g)*-alguline komponent on eestipärasest kasutusel siiski olnud järjepidev. Mõisa saksa-keelseks nimeks kinnistub *Weissensee* ning jääb sellisena kasutusse kuni mõisa riigistamiseni.

Kirjalike allikate põhjal (eeskätt Kanepi kirikuraamatud) võib öelda, et liitkohanimi *Valgjärve* hakkab kirjalikus pruugis juurduma 18. sajandil, kuid varieerub kujul *Valgjärve* ~ *Valgjärva*. Nimekuju variatiivsuses nähtub kirikuraamatute näitel seos konkreetse kirjutajaga, mis avaldub eeskätt lõpuvokaali (*e* vs. *a*) märkimises (vt nt EAA.1267.1.41). 19. sajandi lõpul esineb kohanimi kirjalikes allikais (nt ajakirjanduses) ülekaalukalt kujul *Valgjärve*, küll aga esineb kirjalikes allikates variatiivsust kohanime kasutuses sise- ja väliskohakäänetes (*Valgjärves* vs. *Valgjärvel*).

Mis aga kohanime eripärasesse hääldusesse puutub, siis selle kohta annavad mõningast aimu Mellini (1798) ning vene kolmeverstane (1866) kaart. Venekeelne kaart märgib järvenime *Вальер*⁸ (1866) kirjapanekus palatalisatsiooni – võib ju küsida, kas sellega on ehk kohapealset eripärast hääldust tähele pandud? Mellini kaardilt jällegi nähtub mõisanime

⁶ „... mida nimetatakse kõrvalasuva järve tõttu Waljerwe“

⁷ „peaks muidu Walgermois nimetatud olema.“

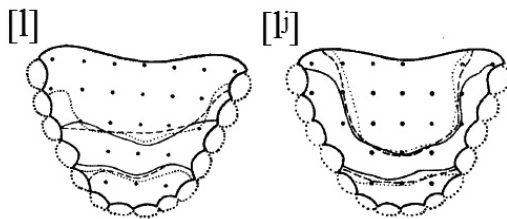
⁸ Võimalik, et sõna lõpus on lisaks kõvendusmärk: *Вальерь*.

eestikeelses kirjapanekus *Walgieri* erinevus kohanime märkimises võrreldes Mellini kaardil märgitud järvenimedega, mis kõik sisaldavad *jerw*-komponenti (vrd nt *Pühhajerw See* või *Werzjerw See*). Pühajärve mõisa eestikeelne nimekuju jällegi on kirjas kui *Pühhajerwe*. Võimalik, et Mellini kaardile on nimekuju sellisena mõnest teisest allikast üle kantud või on siiski eestikeelses häälduskujus täheldatud teistest eristuvat hääldust.

III Palatalisatsioonist eesti ühiskeele ja lõunaeesti paikkondlike keelte näitel

Palatalisatsioon ehk peenendus tähendab ühelt poolt konsonandi häälduskoha liikumist tema tavapärasest häälduskohast kõvale suulaele⁹ (nn täielik palatalisatsioon, nt $t > tʃ$) ja teiselt poolt konsonandi tavapärasele häälduskohale lisaks keeleelja tõusu kõva suulae poole (nn sekundaarne palatalisatsioon, nt $t > tʲ$)¹⁰. Sekundaarse palatalisatsiooni tingivad kas konsonandile järgnevad eesvokaalid (nt *i*, *e*) või poolvokaal *j*. (Bateman 2011: 589–590)

Eesti ühiskeeles palataliseeruvad konsonandid, mille häälduskoht on hambasompudel (t/d , s , l , n^{11}) ja millele järgneb *i* või *j*. Palataliseeritud konsonantide artikulatsiooni kohta tehtud uurimused on näidanud, et artikulatsioonis tähendab palatalisatsioon keelekülgede kontakti laienemist kõva suulaega (vt joonis 2).

Joonis 2. Palataliseerimata ja palataliseeritud l-i palatogrammide (pidevjoon I, katkendjoon II ja punktjoon III välde) (Eek 1970: joonis 9; Eek 1971: joonis 4)

⁹ Ladina keeles *palatum durum*.

¹⁰ Rahvusvahelises foneetilises transkriptsioonis (vt Full IPA chart 2015) märgib [ʃ] konsonanti, mida eesti keeles tähistab kirjatähk š, ja ülakirjas *j* märgib palatalisatsiooni.

¹¹ Ühiskeeles on palataliseeritud veel 1950ndatel hambasompudel hääldatavana ka /rʲ-i (Laugaste 1956: 74), aga tänaseks seda enamasti ei palataliseerita.

Eesti ühiskeelee palatalisatsioon on nn prepalatalisatsioon, mida ise-loomustab akustiliselt eesti ühiskeeles konsonandile eelneva vokaali lõppu nn *i*-lise siirde teke ja vokaali kestuse pikenemine võrreldes palataliseerimata konsonandile eelneva vokaaliga (vt nt Teras, Pajusalu 2014: 266; Malmi jt 2022: 8–9, 17–18). Samuti tähendab see muutust konsonandi kvaliteedis nii, et nt *l*-i puhul on palataliseeritud konsonandil väiksem esimese formandi¹² (F1) väärtus ja tunduvalt suurem teise formandi (F2) väärtus kui palataliseerimata konsonandil (Malmi jt 2022: 13).

Kui eesti ühiskeeles palataliseeruvad pea kõik hambasompudel hääldatavad konsonandid, siis lõunaeesti Tartu ja Võru murdes palataliseeruvad pea kõik konsonandid. Tartu murdele iseloomulikuks on nimetatud konsonandile järgnenud *i* või *j*-i kaol ülilühikese *i* hääldumist konsonandi ette (nt *to'ni*, *sa'rv*, *to'pma* 'toppima', *pa'l'las* 'paljas'), aga teise variandina hääldub sellistes sõnades tagavokaal eespoolsemana ([>] vokaali all), nt *a* *ä*-poolsena (nt *laḗ*, *paḗma* 'pakkima') (Keem 1970: 41–42). Soomeugri transkriptsioonis näidetest on näha, et konsonandid ise ei pruugi neis sõnades olla palataliseeritud, st puudub palatalisatsiooni näitav akuut ['].

Kui Tartu murdes ongi palatalisatsioon varieeruv, siis Võru murde palatalisatsioon on tugev, palataliseeruvad konsonandid nii sõna alguses, sees kui ka lõpus ning palatalisatsiooni tingivad eesvokaalne ümbrus (nt *i*, *e*, *ä*) või *j* (nt *kaḗ*, *o'sma* 'otsima', *säl'g* 'selg') (Keem, Käsi 2002: 32). Hella Keem ja Inge Käsi (2002: 15) on toonud välja, et Valgjärve keelepruugis on nii Võru kui ka Tartu elemente ning seda ka palatalisatsiooni puhul, mis tähendab, et isegi sama keelejuhi häälduses võib kuulda nii tartupäraseid variante (nt *kaits* 'kaks', *üüts* 'üks') kui ka võrupäraseid (nt *ka'is*, *üt's*).

Tartu palatalisatsiooni kohta ei ole akustilisi andmeid, aga Laivi Org (2016) on uurinud võru palataliseeritud konsonantide akustikat ja leidnud, et sarnaselt eesti ühiskeelega tekib palataliseeritud konsonandile eelneva vokaali lõppu *i*-line siire. Kuna võru palatalisatsioon on tugevam, mõjutab see ka järgnevat vokaali, mille algusesse tekib samuti *i*-line siire. Palataliseeritud konsonandile järgnev *a* võib häälduda lisaks *ä*-poolsena. Palataliseeritud *l*-i F1 on mõnevõrra väiksema ja F2 tunduvalt suurema sagedusega kui palataliseerimata *l*-il. (*ibid.*)

¹² Formant on 'akustilise energia kontsentratsioon teatud sagedusel' (Foneetika sõnastik).

IV Analüüs

Materjal ja meetod. Suulise ainekuna kasutame Tartu ülikooli korraldatud välitööde (2013, 2014, 2020) raames Valgjärvelt ja lähiküladest (Kooli, Pikajärve, Pikareinu) kogutud suulise kõne salvestisi. Kristiina Praakli ja Madis Arukase korraldamisel ja juhendamisel toimunud välitöödel intervjueriti kohapealse koduloo ja kultuuripärandi talletamise eesmärgil kokku paarikümnet põliselanikku. Kuigi välitööde keskmes oli kõneldud lugude ja kogemuste kaudu kultuuripärandi talletamine, pakub intervjuude ainek suulise kõne andmekoguna väärtuslikku materjali piirkonna keelepruugi analüüsimiseks.

Kohanime *Valgjärve* häälduse analüüsimiseks kuulasime üle 15 tunni mahus salvestisi ning valisime selle uuringu tarbeks välja kolm põliselanikust naiskeelejuhti. Valikukriteeriumiks olid kõneleja seotus piirkonnaga, uuritava nähtuse esinemissagedus ning salvestiste kvaliteet. Analüüsimise järgnevalt kohanime hääldust kolme põliselanikust naiskeelejuhi Aino, Salme ja Hilda¹³ (snd vastavalt 1924, 1925, 1932) keelepruugi näitel. Neile võrdluseks analüüsimise ka Valgjärvega tihedalt seotud ja keelejuhte küsitlenud Kristiina Praakli kohanimehääldust.

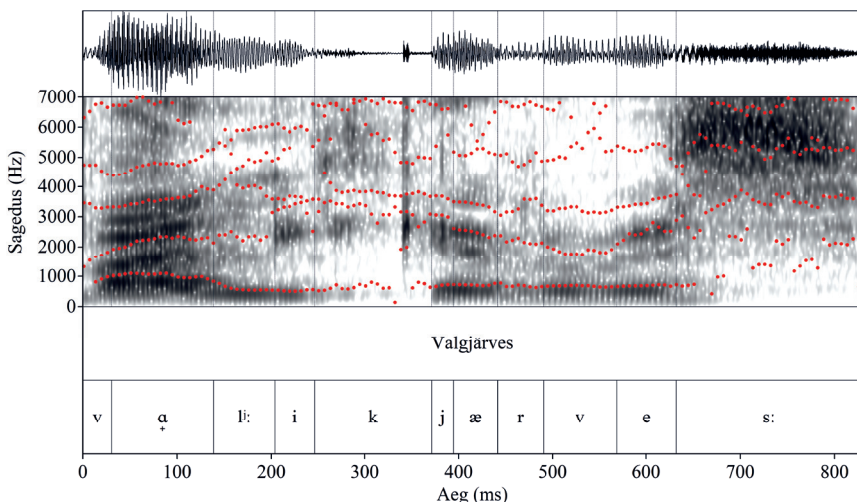
Märgendasime esmalt ELANi annotatsioonitarkvara abil kõik kohanime esinemisjuhud. Kuna ainek ei ole kogutud katsete näol (vrd nt Enel Põllu (2019) uurimus Saaremaa palatalisatsioonist), vaid väljanopetena keelejuhtide kõneldust, esines kohanime keelejuhtide kõnes ebahütlaselt (vt tabel 1): Ainol 11, Salmel 2, Hildal 8, neid küsitlenud Kristiinal (KP) 32 juhtu.

Seejärel analüüsisime kohanime hääldusvariante kõneanalüüsi-programmiga Praat (Boersma, Weenink 2022). Võtsime lähema vaatluse alla kohanime esikomponendi *Valg-* häälduse ning mõõtsime konsonandile *l* eelneva vokaali *a* kahe esimese formandi (F1, F2) sagedused vokaaliformantide stabiilsest osast ja konsonandile eelneva siirde lõpust. Teiseks mõõtsime konsonandi *l* kahe esimese formandi sageduse konsonandi keskelt. Oli juhte, kus *l*-i ja *g* vahele hääldus vahevokaal¹⁴, ning neil juhtudel mõõtsime vahevokaali kaks esimest formanti selle keskelt.

¹³ Kasutame põliselanike nimetamisel pseudonüüme.

¹⁴ Vahevokaal on 'lühike täishäälik, mis on tekkinud kaashääliku vahele hääldamise hõlbustamiseks' (Sõnaveeb).

Joonisel 3 on näha kohanime üks hääldusjuht, kus *a* on hääldatud *ä*-pool-
sena [ɑ], konsonant *l* on palataliseeritud [lʲ] ja sellele järgneb vahevokaal
[i]. Analüüsisime kokku kohanime 53 hääldusjuhtu, kasutades kirjeldavaks
statistikaks (keskmised, standardhälbed) rakendustarkvara R (R Core Team
2022). Jätsime analüüsist välja need juhud, kus keelejuht takerdus koha-
nime hääldades või kus esines taustamüra või pealerääkimine.

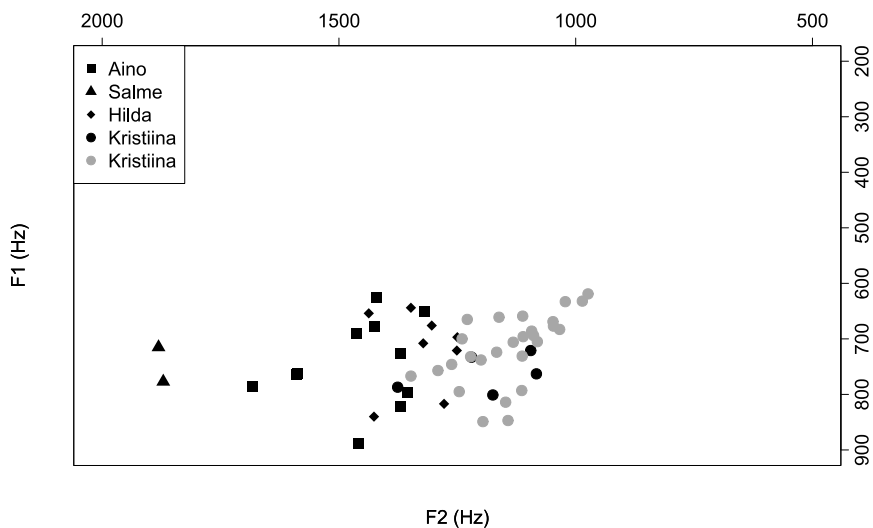

Joonis 3. Palatalisatsioon Aino hääldatud sõnas Valgjärves

Analüüs ja arutelu. Tabelis 1 on esitatud häälikute kahe esimese formandi (F1 ja F2) keskmised sagedused ja standardhälbed (sh) hertsides järgmistest mõõtmispunktidest: vokaali stabiilsest osast ja vokaali lõpust, konsonandi keskelt ja vahevokaali keskelt. Joonistel 4–6 on toodud F2-F1 formant-
ruumis vokaali *a*, konsonandi *l* ja vahevokaali kahe esimese formandi järgi kõik hääldusjuhud kõigil keelejuhtidel.

Tabel 1. Häälikute kahe esimese formandi keskmised sagedused ja standardhälbed hertsides keelejuhti (KJ, kas on palatalisatsioon või pole): vokaali staabiilne osa (aF1, aF2), siirde lõpp (alF1, alF2), konsonant l (lF1, lF2) ja vahevokaal (vvF1, vvF2)

KJ	Arv	Väärtus	aF1	aF2	alF1	alF2	lF1	lF2	vvF1	vvF2
Aino	11	keskm	745	1458	660	1694	466	1668	346	2400
on		sh	79	115	125	120	103	166	18	85
Salme	2	keskm	746	1876	660	1804	477	1804	–	–
on		sh	44	7	100	52	31	24	–	–
Hilda	8	keskm	720	1327	580	1654	440	1748	430	1834
on		sh	72	73	101	82	27	89	35	4
KP	5	keskm	761	1190	667	1801	400	1881	425	2181
on		sh	34	119	72	209	66	254	30	318
KP	27	keskm	718	1141	686	1335	460	1401	494	1891
pole		sh	63	94	83	182	71	130	45	219

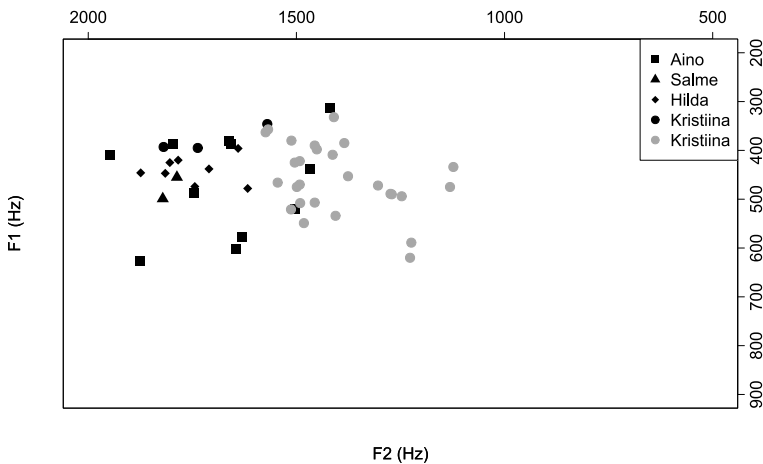

Joonis 4. Vokaali kaks esimest formanti kõigil hääldusjuhtudel kõigil keelejuhtudel (must – palatalisatsiooniga sõnad, hall – palatalisatsioonita sõnad)

Tabelis 1 toodud vokaali *a* teise formandi keskmised sagedused ja nende standardhälbed näitavad, et Valgjärve põliselanikest keelejuhid hääldavad *a*-d eespoolsemalt ehk *ä*-poolsemalt kui neid küsitlenud Kristiina: F2 keskmine sagedus Ainol 1458 Hz (sh järgi vahemik 1343–1573 Hz), Salmel 1876 Hz, Hildal 1327 Hz (vahemik 1254–1400 Hz), KP-l aga 1190 Hz (vahemik 1071–1309 Hz). Sellist tagavokaalide eespoolsemaks muutmist palataliseeritud konsonandi ees on täheldatud nii Tartu murdes (Keem 1970: 42) kui ka näiteks mõningatel hääldusjuhtudel eesti ühiskeeles (vt nt Teras, Pajusalu 2014: 266). Jooniselt 4 on näha, et Salme ongi hääldanud vokaali pigem *ä*-na ning sellised tunduvalt eespoolsemad on ka Aino mõned hääldusjuhud. Nii Ainol kui ka Hildal on vokaal enamasti eespoolsem kui Kristiina palatalisatsiooniga sõnades, kus see sarnaneb enamasti pigem *a* väärtustega palatalisatsioonita sõnades. Palatalisatsiooniga sõnades on vokaali stabiilse osa F1 ja vokaali lõpuosa F1 erinevus 85–140 Hz ja F2 erinevus Ainol 236 Hz, Salmel –72 Hz (vokaal hääldus eesvokaalina *ä*), Hildal 327 Hz ja Kristiinal 611 Hz. Kuna vokaali kvaliteet varieerus *a* ja *ä* vahel, olidki F2 erinevused seda väiksemad, mida eespoolsemalt oli vokaal hääldatud. Palatalisatsioonita hääldusvariante esines vaid keelejuhte küsitlenud Kristiinal ning neis sõnades on need erinevused vastavalt F1-l 32 Hz ja F2-l 194 Hz (vrd vastavad sageduserinevused Kristiinal palatalisatsiooniga sõnades 94 Hz ja 611 Hz). Kristiina puhul võis märgata häälduserinevust olenevalt salvestusaastast: kui 2013. ja 2014. aasta salvestustes palatalisatsiooni polnud, siis 2020. aasta salvestuses oli nii palatalisatsiooniga kui ka palatalisatsioonita variante.

Palataliseeritud konsonandi *l* esimese kahe formandi sagedus varieerus keelejuhiti (vt joonis 5), kusjuures varieerumine on suurem F2 sageduses (vt tabelist 1 standardhälbeid). F1 keskmine sagedus jäi keelejuhtidel vahemikku 400–477 Hz ja F2 sagedus vahemikku 1668–1881 Hz (vt tabel 1). Palataliseerimata *l*-i F1 sagedus oli Kristiinal suurem (460 vs. 400 Hz) ning F2 sagedus tunduvalt väiksem (1401 Hz vs. 1881 Hz, erinevus 481 Hz) kui palataliseeritud *l*-il. Teiste keelejuhtidega võrreldes olid F2 erinevused palataliseerimata ja palataliseeritud konsonandil 267–403 Hz. Need palataliseeritud ja palataliseerimata *l*-i formantväärtuste erinevused on võrreldavad nii nendega, mis iseloomustavad võru keele vastavaid konsonante (naiskeelejuhtidel F1-l 79 Hz ja F2-l 462 Hz, vt Org 2016: 249) kui ka eesti ühiskeele omasid (naiskeelejuhtidel F1-l 63 Hz ja F2-l 508 Hz,

vt Malmi jt 2022: 14). Võrdluses tuleb silmas pidada seda, et võru keele ja eesti ühiskeele puhul oli tegemist loetud kõnega, kus hääldus on täpsem, aga sinise uurimuse puhul spontaanse kõnega, kus esinebki häälduses rohkem varieerumist ja ebatäpsust.

Joonis 5. Konsonandi l kaks esimest formanti kõigil hääldusjuhtudel kõigil keelejuhtidel (must – palatalisatsiooniga sõnad, hall – palatalisatsioonita sõnad)

Akustilisest analüüsist selgus, et keelejuhid hääldasid sageli *l*-i ja sellele järgneva *g* vahele nn vahevokaali, mille kestus on lühike (keskmiselt 41 ms) ja kvaliteet väga varieeruv (vt joonis 6). Sellise vahevokaali tekkimine on seletatav *l*-i ja *g* häälduskohtade kaugusega: ühe häälduskoht on suuõõne eesosas hambasompudel ja teise oma jääb suuõõne tagaossa pehmele suulaele. Vahevokaal tuli ette 39 juhul 53 analüüsitud sõnast. Salme häälduses vahevokaali ei esinenud. Hilda häälduses esines see 2 juhul 8-st ja on oma kvaliteedilt võrreldav eesvokaaliga *e* ning Ainol 5 juhul 11-st ja on oma kvaliteedilt võrreldav eesvokaaliga *i*. Kristiinal esines vahevokaal nii palataliseeritud kui ka palataliseerimata konsonandiga sõnades ning selle kvaliteet oli varieeruv, kuid keskmised väärtused näitavad, et palatalisatsiooniga sõnades on vahevokaal eespoolsem (F2 2181 Hz) kui palatalisatsioonita sõnades (F2 1891 Hz) (vt tabel 1).

Põliselanikel oligi vokaali eespoolsemaks muutumine see, mille poolest nende hääldus eristus neid küsitlenu hääldusest, kellel vokaal oli keskmiselt tunduvalt tagapoolsem ja siire konsonandile tunduvalt suurema ulatusega. Kui põhiselanike häälduses oli palatalisatsioon alati olemas, siis neid küsitlenud keelejuhil puudus see varasemates salvestustes, kuid esines varieeruvalt hilisemas salvestuses, nii et tema hääldus on nihkunud põliselanike omale lähemale, mida võib seletada keelejuhi lapsepõlve keelealale tagasipöördumisega. Hääldust lihtsustatuna kirja pannes saab kohanime esikomponendi puhul tuua välja sellised variandid¹⁵: *Väl^ʰg-*, *Väl'g-*, *Vəl^{e/i}g-*, *Vəl^{e/i}g-*, *Vəl'g-*, *Val^eg-*, *Val'g-*.

Kohanime *Valgjärve* palatalisatsiooni puhul on ilmselt kohanime kujunemisloost tulenevalt tegu mitme hääldusnähtuse ühinemisega (konsonandi palatalisatsioon, tagavokaali muutumine eespoolsemaks ning *i*- või *e*-laadse vahevokaali teke konsonandi *l* järele), mille koosmõjul kostub ka *l*-i palatalisatsioon esilduvamalt, nii et seda tajutaksegi tugeva palatalisatsioonina. Nii on palatalisatsioon kohanimel eristuv ja tähelepanu tõmbav, tuues esile kontrasti kohalike keelepruugi ja ühiskeelse kasutuse vahel.

Palatalisatsiooni tugevuse küsimust kohanimel *Valgjärve* ning kohanime häälduse varieerumist tasuks kindlasti edasi uurida, sest uurimist väärt küsimusi jagub: milline on kohanime *Valgjärve* hääldus ajalooliselt *Valgjärve* mõisaga seotud külade elanike keelepruugis; milline põliselanike laste, *Valgjärvele* elama tulnute või sealt mujale elama läinud *valgjärvelaste* keelepruugis? Muude *Valgjärvele* iseloomulike kohanimede (*Välgi-* ja *Väli mägi*) valguses võib öelda, et *valgjärvelaste* maastikuline ruumitunnetus nähtub ülekaalukalt *mäe*-lõpulistest maastikuallatiivides ning *mäe peal – mäe all – üle mäe* viite- ja vastandseostes, kuid sellest juba mõnes teises kirjutises.

¹⁵ Akuut [ʰ] märgib palatalisatsiooni ja [>] vokaali *a* all selle *ä*-poolset hääldust.

Kirjandus

- Allikas, Õie (toim) 1971.** Valgjärve koolitäre lood. Valgjärve 8-kl. kooli kirjanduslik almanahh. Tallinn: Eesti Raamat.
- Alvre, Paul 1985.** Eesti ja liivi keeleaines Henriku Liivimaa kroonikas (III). Kohanimed. – Keel ja Kirjandus 2, 96–105.
- Arold, Ivar 2005.** Eesti maastikud. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Bateman, Nicoleta 2011.** On the typology of palatalization. – Language and Linguistics Compass 5 (8), 588–602. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2011.00294.x>.
- Boersma, Paul, David Weenink 2022.** Praat: doing phonetics by computer [Computer program]. <http://www.praat.org/>. Alla laaditud 17.12.2022.
- Eek, Arvo 1970.** Articulation of the Estonian sonorant consonants. I. [n] and [l]. – ENSV TA toimetised. 19. kd. Ühiskonnateaduste seeria 1, 103–121.
- Eek, Arvo 1971.** Articulation of the Estonian sonorant consonants. III. Palatalized [n] and [l]. – ENSV TA toimetised. 20. kd. Ühiskonnateaduste seeria 2, 173–191.
- Eesti NSV 1981** = Eesti NSV külanõukogude ja maa-asulate rahvastik 1959. a., 1970. a. ja 1979. a. rahvaloenduse andmeil, 1981: Eesti NSV Statistika Keskvälitus. Tallinn.
- EES** = Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar (koost ja toim) 2012. Eesti etümoloogiasõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.
- ELAN** (Version 5.9) [Computer software] 2020. Nijmegen: Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive, <https://archive.mpi.nl/tla/elan>.
- Foneetika sõnastik.** Koost Pärtel Lippus, Eva Liina Asu, Pire Teras. Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee/ds/fon>.
- Full IPA chart 2015.** International Phonetic Association. <https://www.international-phoneticassociation.org/content/full-ipa-chart>.
- Granö, Johannes Gabriel 1922/2022.** Eesti maastikulised üksused. Tartu: Regio.
- Hupel, August Wilhelm 1782.** Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland [3]. Riga.
- Keem, Hella 1970.** Tartu murde tekstid. (= Eesti murded III.) Toim Salme Nigol. Tallinn: Valgus.
- Keem, Hella, Inge Käsi 2002.** Võru murde tekstid. (= Eesti murded VI.) Toim Aldi Sepp. Tallinn.
- KNR** = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko FASTER, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop 2016. Eesti kohanimeraamat. Toim Peeter Päll, Marja Kallasmaa. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <https://www.eki.ee/dict/knr/>.
- Kruus, Oskar 1986.** Aeg atra seada. Tallinn: Eesti Raamat.

- Laugaste, Gerda 1956.** Konsonantide palatalisatsioon eesti keeles. – Ajaloo-keeleteaduskonna töid. TRÜ toimetised 43, 74–88.
- Malmi, Anton, Pärtel Lippus, Einar Meister 2022.** Spectral and temporal properties of Estonian palatalization. – Journal of the International Phonetic Association, 1–26. <https://doi.org/10.1017/S0025100321000360>.
- Metsvahi, Merili 2015.** Venna ja õe abielu tagajärjel tekkinud järve muistend. Perekonnaajaloolisi tõlgendusi. – Keel ja Kirjandus 8–9, 573–588.
- Mäemets, Aare 1977.** Eesti NSV järved ja nende kaitse. Tallinn: Valgus.
- Mäemets, Aare 1989.** Matk Eesti järvedele. Neljas, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Raamat.
- Org, Laivi 2016.** Võru keele palatalisatsiooni akustikast. – Õdagumeresuumlaisi nimeq. Läänemeresoomlaste nimed. Toim Sulev Iva. (= Võro Instituudi toimõndusõq 30). Võro: Võro Instituut, 239–273.
- Palander, Marjatta 2000.** Järvien ja lampien nimistä. – Elore (7) 1, 1–6. <https://doi.org/10.30666/elore.78277>.
- Preem-Aspel, Helmi 2007.** Ajalooline traditsioon Kanepi kihelkonnast: kogunud 1929. ja 1930. a. suvel stud. fil. Helmi Preem-Aspel. Toim Mare Kõiva. Tartu: EKM EKLA, EKM USN 2006. <https://www.folklore.ee/pubte/ajaloolist/kanepi2/>.
- Põld, Enel 2019.** Lääne-Saaremaa palatalisatsioonisüsteemi tänapäevane seis. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut.
- Rahkonen, Pauli 2013.** Suomen etymologisesti läpinäkymätöntä vesistönimistöä. – Virittäjä 117 (1), 5–43.
- Raid, Tõnu 2002.** Tabulae Livoniae. Liivimaa vanadel kaartidel. Tallinn: Akadeemia Trükk.
- R Core Team 2022.** R: A Language and Environment for Statistical Computing. Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>.
- REL 2021** = RLV003: Rahvastik elukoha (asula), soo ja vanuserühma järgi (2000, 2011, 2021). Eesti Statistika. Statistika andmebaas. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel_vordlus__rahvastiku_paiknemine/RLV003.
- Rev. 1638** = Liivimaa 1638. a. maarevisjon. Eesti asustusala I. Kaguosa. ENSV Riigi Keskarhiivi Tartu osakonna toimetused Nr. 1 (7). Tartu 1941.
- Rumma, Jaan, August Ferdinand Tammekann, Johannes Voldemar Veski (toim) 1926.** Eesti. Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus II. Võrumaa. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Saar, Evar 2008.** Võrumaa kohanimedede analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. (= Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 22.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Saar, Evar 2015.** Kust on tulnud Vana Võrumaa külanimed? – Oma Keel 1, 19–31.

SES = Suomen etymologinen sanakirja. (= Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu 72.) Kotimaisten kielten keskus. <https://kaino.kotus.fi/suomenetymologinensanakirja/>.

Sonn, Ville 2008. Richard Anton. Elva raudne spordihing. Elva: Elva Linnavalitsus.

Sõnaveeb. Eesti Keele Instituudi ühendsõnastik 2022; <https://sonaveeb.ee/>.

Teras, Pire, Karl Pajusalu 2014. Palatalisatsioonist ja prepalatalisatsioonist spontaanses eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 4, 257–269. <https://doi.org/10.54013/kk677a1>.

Toomet, Olev (peatoim) 1990. Valgjärve koolitäre lood II. Valgjärve 8-kl. kooli kirjanduslik-kodulooline almanahh. Tallinn: Eesti Raamat.

Tuglas, Friedebert 1946. Elu ja kangastused. Valitud novellid ja miniatuurid. Tallinn: Ilukirjandus ja Kunst.

Tuglas, Friedebert 1960. Mälestused. (= Teosed, 8. kd.) Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Uuet, Liivi 2002. Eesti haldusjaotus 20. sajandil. Omavalitsusliitude Ühendus, Riigiarhiiv. Tallinn.

Arhiivimaterjalid

EAA.308.2.88. Fempte dehls Transporterad Charta af det Geometr. Arbetet, som giord ahr Anno 1681, 1684 et 1685 öfwer Rappins Ampt medh der wedhliggiande Adelige Godz.

EAA.308.6.254. Situationskarte von dem privaten Gut Weissensee. Koostamisaeg 1861.

EAA.567.2.666; 29.10.1804. Wackenbuch des Privatgutes Weissensee.

EAA.567.3.178; 1686-1856. Akte betreffend das Gut Weissensee.

EAA.1267.1.41; 1750-1780. EELK Kanepi kogudus. Kirikuraamatud ja nimistud.

EAVR = Eesti ala valdade register 1866-1917. Rahvusarhiiv. <https://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/vald/view?id=1067>.

ERA.T-3.1.1204. Skemaatiline kaart. Võru maakond Valgjärve vald; Tartu maakond Veski vald; skeemiline kaart XXXIII-50. Koostamisaeg 1944.

Mellin, Ludwig August 1798. Atlas von Liefland : oder von den beyden Gouvernemenen u. Herzogthümern Lief- und Ehistland und der Provinz Oesel. Johann Friedrich Hartknoch.

Salak s. a. = Peeter Salak. Pilk Valgjärve minevikku. Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv: EKM EKLA, f 169, m 124: 1.

SRA = SRA Östersjöprovinsernas jordrevisionshandlingar, 55410/35; 1687-1692.

Vene kolmeverstane kaart, 1866, VI-6. Maa-ameti geoportaal. Ajaloolised kaardid; <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/ajalooline>.

Kristiina Praakli, Pire Teras: Valgjärve, the place name and its pronunciation in the vernacular

The article examines the specific palatalisation of the consonant *l* in the pronunciation of the place name *Valgjärve* (located in the western part of Põlva County). This has earlier been referred to as a case of strong palatalisation. The origin of the palatalisation has been explained as being a remnant of the *i*-plural in the old village name *Valgi*, which has caused the *l* to palatalise and was later transferred to the pronunciation of the place name. In this article, we present the results of an acoustic analysis of the component *Valg* in the place name. The aim is to identify the cause of strong palatalisation referred to in the sources (e.g., Saar 2008; KNR 2016). We collected materials from recordings of spontaneous speech. Using the speech analysis program Praat, we analysed the pronunciation variants of the place name (53 cases in total) in the speech of three local female informants and their interviewer. The results show that the vowel *a* preceding the consonant has been fronted (i.e., it has a higher F2 value) to a smaller or greater extent. The further front the vowel, the smaller the difference between the F2 of the stable part of the vowel and that of the end. A palatalised consonant *l* is characterised by a lower F1 and a higher F2 as compared to a non-palatalised consonant. The consonant may be followed by an epenthetic vowel facilitating the transition to the next consonant. It can be concluded that the palatalisation perceived as strong is due to the fronting of a back vowel as a result of consonant palatalisation and the emergence of an *i*-like epenthetic vowel after the consonant.

Kristiina Praakli, Pire Teras: Valgjärvest, kotusõnimest ja tuu välläütlemisest valgjärveläisi keelepruugin

Artiklin kaias peethelü *l* esiqmuudu pehmehüst Põlva maakunna õdagujao kotusõ *Valgjärve* nimen külä põlitsidõ inemiisi välläütlemisen. Taad pehmehüst om jo inne nimmat tugõvas. Taa tegünemist om seletet ku vana külänime *Valgi i*-mitmusõ jälge, mink mõost om *l* pehmehünüq ni tuu om lännüq edesi kotusõnime illatsõmpa välläütlemiste. Artiklin näütämiq kotusõnime edimäde osa *Valg-* kõlaoppuslidsõ uurmisõ tulõmuisi. Tsihis om vällä uuriq, määne tuu lätin näüdät (nt Saar 2008; KNR 2016) tukõv pehmehüs om. Matõrjaali korssimiq vaba kõnõlõmisõ ülesvõttist. Uurõmiq

kõnnõuormisprogrammiga Praat kotusõnime välläütlemisvariantõ (kokko 53 johtumist) kolmõ tuu kandi põlidsõ naasõ ja näid küsütelnüq keelejuhi välläütlemisen. Tulõmusõq näütäseq, et põlitsidõ inemiisi välläütlemisen om inne peethellü ollõv vabahelü a muutunuq inämb vai veidemb edepuulsõmbas (suurõmb F2 väärtüs). Midä edepuulsõmb om vabahelü, tuu väikumb om lahkominek vabahelü kimmä osa ja lõpu F2 sagõhuisi vaihõl. Pehmehünül peethelül l om väikumb F1 ja suurõmb F2 sagõhus ku kõval peethelül. Peethelüle või perrä tullaq järgmädsele peethelüle üleminekit kergembäs tekev vaihõvabahelü. Või sis üteldäq, et ku tundas, et sääal om tukõv pehmehüs, sis tuu sisus om pehmehüsega üten tagapuulsõ vabahelü edepuulsõmbas muutuminõ ja peethelü perrä i muudu vaihõvabahelü tegünemine.